

Джужа А.О., кандидат юридичних наук

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ
ВІКТИМОЛОГІЧНОГО ЗАПОБІГАННЯ
ПРАВОПОРУШЕННЯМ

В останнє десятиліття у світі відбулися значні зміни, що відбилися у всіх сферах життєдіяльності, як окремої людини, так і суспільства в цілому: економічній, політичній, соціальній і т.п. На сучасному етапі поглиблено розглядаються питання, яким раніше не приділялось належної уваги. Це відноситься і до проблеми ставлення до жертв злочинів, захисту жертви, відновлення її прав, завданої їй шкоди і т.д. Поступальний

розвиток кримінології пов'язаний із виникненням нових наукових спрямувань, покликаних підвищити ефективність заходів соціального запобігання. Одним з них є віктимологічний напрямок, у центрі якого стоїть особа потерпілого, як одна із детермінант кримінального акту.

На фоні загострення соціально-політичних проблем і протиріч, які виступають джерелом віктимізації українських громадян, наростає її криміногенна складова, викликана активізацією злочинності, що робить замах на права, свободи та інтереси особи. У своїй сукупності кримінальні процеси такої властивості уражають різні соціальні прошарки і групи населення, стимулюючи одночасно зростання їхнього віктимологічного потенціалу. При цьому процес інтенсивної віктимізації населення протікає не просто симетрично щодо криміногенних проявів: змінюється структура віктимності населення, трансформуються та інтенсифікуються його розподіл по соціальних групах.

Викладене свідчить про необхідність проведення подальших наукових досліджень, спрямованих на розробку більш ефективних запобіжних заходів, застосування яких допоможе реально знизити рівень криміналізації та віктимізації суспільства та вдовольнити нагальні потреби практичної діяльності правоохоронних органів у цій сфері. При цьому основний напрям наукових розробок має бути зміщений, насамперед, у сферу забезпечення особистої безпеки громадян. З огляду на це, поряд із дослідженнями особи злочинця, причин і умов вчинення злочинів, у теорії боротьби зі злочинністю виникають нові напрями. Одним із них є віктимологія, яка, з метою більш поглибленого проникнення в механізм злочинної поведінки та розробки найбільш дієвих запобіжних заходів, вивчає жертву злочину, її поведінку, взаємодію зі злочинцем тощо.

В останні роки в кримінологічній літературі все більше уваги приділяється вивченню жертв злочинів, розробці проблем віктимологічного запобігання. Підвищення інтересу до даної проблематики обумовлена низкою обставин і насамперед висуненням на перший план в ієрархії соціальних цінностей і цілей правоохоронної діяльності захисту особи, її життя, здоров'я, прав і свобод.

Результати нашого дослідження свідчать про те, що на сьогоднішній день правоохоронні органи ще не в повній мірі застосовують заходи віктимологічного запобігання, слабо володіють методикою та рекомендаціями щодо здійснення їх. Відсутність у юридичній науці прикладних розробок проблем віктимологічного запобігання, науково обґрунтованих рекомендацій з організації та його здійснення обмежує можливості правоохоронних органів у запобіганні злочинності.

Теоретичним підґрунтям дослідження мають стати праці таких вчених як: Г. Гассера, О.А. Герцензона, А.І. Долгової, А. П. Закалюка, Н.Ф. Кузнецової, В.В. Лунєєва, В. І. Полубинського, Д.В. Рівмана, Л.В. Франка, Г. Хентіга, А. Фаттаха, та інших. Окремі аспекти поведінки жертви злочинів, її правового захисту, розробка заходів віктимологічного запобігання висвітлювалися сучасними авторами, а саме у монографіях: В.А. Тулякова «Віктимологія (соціальні та кримінологічні проблеми)»; О.М. Джузі, Є.М. Моїсєєва «Проблеми кримінальної віктимології (кримінологічний, психологічний та пенітенціарний аспекти)».

Незважаючи на дефіцит статистичної інформації, віктимологічна проблематика загалом, у тому числі проблема захисту жертв злочинів, завжди викликала інтерес і привертала увагу вчених у галузі кримінального права, кримінології та кримінального процесу. Під цим кутом зору розглядалися різні прикладні засади проблематики жертв, будувалася віктимологічна доктрина запобігання злочинам, поступово формувалися підходи до вирішення питань, так чи інакше пов'язаних з потерпілими (латентна злочинність, проблема вини, профілактика злочинів, види покарання, відшкодування збитку тощо). Однак комплексного поглибленого вивчення проблеми кримінологічної віктимології до цього часу не проводилося.

Важливим результатом дослідження з проблем віктимологічного запобігання видається розробка наукового обґрунтування необхідності теорії віктимологічного запобігання злочинам в нашій країні. На основі здобутого автором достатнього обсягу віктимологічної інформації, проведено її послідовний науковий аналіз, який дозволив використати ці знання у процесі соціального управління девіктимізацією

особистості й суспільства. Крім розробки концептуальних засад побудови віктимологічної теорії у кримінології, запропоновано удосконалити методологію віктимологічних досліджень, конкретизуючи головні напрями її застосування.

Віктимологічне запобігання - один з напрямків запобігання злочинам, ще далеко не повною мірою реалізоване. Це специфічна діяльність соціальних інститутів, спрямована на виявлення і усунення (нейтралізацію, блокування) чинників, обставин, ситуацій, які формують віктимну поведінку і в цій якості детермінують вчинення злочинів; встановлення груп ризику і конкретних осіб з підвищеним ступенем віктимності і вплив на них з метою відновлення або активізації їх захисних властивостей; розробка або вдосконалення вже наявних спеціальних засобів захисту громадян від злочинів та подальшої віктимізації.

Як і традиційне запобігання злочинної поведінки, віктимологічне запобігання має складну структуру, здійснюється різними суб'єктами, на різних рівнях, у різних видах і формах, у відношенні різних об'єктів, на ранній та безпосередній стадіях прояви віктимної поведінки і властивостей особистості. Немає необхідності доводити, наскільки знизився б рівень злочинності, якби вдалося виключити із кримінальної практики правопорушення, що виникають з «вини» потерпілих, або хоча б істотно зменшити їх кількість.

Викладене свідчить про необхідність проведення подальших наукових досліджень, спрямованих на розробку більш ефективних запобіжних заходів, застосування яких допоможе реально знизити рівень криміналізації та віктимізації суспільства та вдовольнити нагальні потреби практичної діяльності правоохоронних органів у цій сфері. При цьому основний напрям наукових розробок має бути зміщений, насамперед, у сферу забезпечення особистої безпеки громадян, оскільки вирішення цього питання поки що не є пріоритетним завданням держави в сфері боротьби зі злочинністю. Зокрема, безперечним залишається той факт, що жертвам злочинів працівники поліції, прокуратури та суду приділяють набагато менше уваги, ніж особам, які їх вчинили.